

ПРАВО НА ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ОСОБИСТИМИ ПАПЕРАМИ: ПРОБЛЕМА «КОНФЛІКТУ» ОСОБИСТОЇ ТА СІМЕЙНОЇ ТАЄМНИЦЬ

Розглянуто проблему «конфлікту» особистої та сімейної таємниць в контексті створення та зберігання особистих паперів. Досліджено питання цінності особистих паперів і можливості їхнього опублікування. Проаналізовано значення особистих паперів для мистецького вивчення внутрішнього життя людини. Запропоновано заходи, спрямовані на забезпечення ознайомлення з особистими паперами, які можуть спричинитися до «конфлікту» особистої та сімейної таємниць.

Ключові слова: особисті папери; приватне життя; таємниця; особиста таємниця; сімейна таємниця; «конфлікт» особистої та сімейної таємниць; ознайомлення з інформацією; небелетристична проза; щоденник; приватні записки; мемуари; автобіографічні твори; листи.

Софіюк Т. А. Право на ознакомлення с личными бумагами: проблема «конфликта» личной и семейной тайн

Рассмотрена проблема «конфликта» личной и семейной тайн в контексте создания и хранения личных бумаг. Исследованы вопросы ценности личных бумаг и возможности их опубликования. Проанализировано значение личных бумаг для художественного изучения внутренней жизни человека. Предложены меры, направленные на обеспечение ознакомления с личными бумагами, могущими привести к «конфликту» личной и семейной тайн.

Ключевые слова: личные бумаги; частная жизнь; тайна; личная тайна; семейная тайна; «конфликт» личной и семейной тайн; ознакомление с информацией; небеллетристическая проза; дневник; частные записки; мемуары; автобиографические произведения; письма.

Sofiuk Taras. The right to acquaintance with personal papers: the problem of the «conflict» between the personal secret and the family secret

The problem of the «conflict» between the personal secret and the family secret in the context of creation and storage of personal papers is considered. The questions of the value of personal papers and the possibility of their publication are investigated. The significance of personal papers for literary investigation of human inner life is analyzed. The measures aimed at providing acquaintance with the personal papers which can cause the «conflict» between the personal secret and the family secret are proposed.

Keywords: *personal papers; private life; secret; personal secret; family secret; the «conflict» between the personal secret and the family secret; acquaintance with information; nonfictional prose; diary; private notes; memoirs; autobiographical works; letters.*

Поняттям «особисті папери» охоплюються документи, які містять інформацію про особисте життя фізичної особи. У ст. 303 ЦК закріплюється право фізичної особи на особисті папери. Складовою права на особисті папери є право на розпорядження особистими паперами. Йдеться не стільки про розпорядження самими особистими паперами як матеріальними благами, скільки про використання інформації, що міститься в них. Сутність права розпорядження особистими паперами полягає в можливості визначити їх фактичну долю. Фізична особа визначає самостійно, з урахуванням свого інтересу та мети, коло осіб, які можуть ознайомлюватись з її особистими паперами, чи використовувати їх, зокрема шляхом їх опублікування. Коли особисті папери стосуються особистого життя іншої фізичної особи, наприклад, фотографія висвітлює подробиці особистого життя чоловіка та дружини, то в цьому випадку, для їх використання, у тому числі шляхом опублікування, недостатньо згоди лише одного із подружжя. Необхідно отримати також і згоду іншого з подружжя. У разі смерті фізичної особи, яка наділена правами щодо особистих паперів, право на дачу згоди на ознайомлення та використання особистих паперів переходить до дітей померлої особи, її вдови (вдівця), а якщо їх немає, то до батьків, братів та сестер¹.

Елементи правової характеристики особистих паперів, пов'язані з особистою та сімейною таємницями, досліджували

такі вчені, як І. Г. Табашніков, А. Ф. Коні, Я. А. Канторович, Л. О. Красавчикова, О. О. Фат'янов, О. В. Кохановська, Р. О. Стефанчук, Ю. О. Заїка, С. О. Сліпченко, В. І. Бобрик, О. М. Доценко, Н. В. Коробцова та інші.

Проте у вітчизняній цивілістиці до цього часу не звернено належної уваги на питання про ознайомлення з особистими паперами, існування яких здатне спричинити «конфлікт» особистої та сімейної таємниць. Це утворює потребу в розв'язанні низки важливих наукових і практичних завдань:

- обґрунтування права людини на особисту таємницю, що втілюється в її особистих паперах і перебуває поза впливом сімейної таємниці;

- вивчення обставин, за яких відомості й міркування особистого і сімейного характеру, що містяться в особистих паперах, можуть становити безсумнівний науковий інтерес.

Сучасні вчені торкалися деяких аспектів зазначеної проблеми. Зокрема, було досліджено право на особисті папери².

Проте у сфері ознайомлення з особистими паперами є низка питань, які потребують уважного аналізу. В нашій статті ми розглянемо такі питання:

- можливість ознайомлення з інформацією, яка спричинюється до конфлікту в сім'ї її творця;

- значення особистих паперів для науки й письменства;

- можливість опублікування особистих паперів, наявність яких загрожує «конфліктом» особистої та сімейної таємниці.

Приватне життя фізичних осіб — багатобічне і багатоаспектне явище. Невід'ємним елементом приватного життя є таємниця, тому що без неї приватне життя втрачає свій сенс³. У найширшому її тлумаченні таємниця — це сфера об'єктивної реальності, прихована від нашого сприйняття або розуміння. З одного боку, це все те, що на даний момент не усвідомлено людським інтелектом, з другого — це щось вже відоме, але з певним наміром приховане від інших людей⁴.

Приватне життя громадян найбільш вразливе до всіяких втручань. Ступінь закритості приватного життя детерміновано наявністю в суспільстві і безпосередньо у свідомості фізичних

осіб моральних норм, які забороняють певну поведінку та пов'язані з такими формами соціального контролю, як почуття сорому і суспільна думка. Особливо необхідно виділити соціально-психологічні фактори, що змушують людину тримати в таємниці певні відомості індивідуального буття. Насамперед це почуття сорому, яким спонукувана людина, що прагне уберегти від стороннього погляду якісь сторони свого життя⁵.

Таємниця приватного життя включає в себе конфіденційну інформацію конкретної особи: її особисту, сімейну таємницю, складовими яких, у свою чергу, є таємниця листування, телефонних переговорів, телеграфічних та інших повідомлень, поштових відправлень тощо⁶.

Таємниця як правова категорія починає діяти в межах заборон і дозволів. Віднесення відомостей до таких типів таємниць, як особиста і сімейна, відбувається довільно, за внутрішнім переконанням індивіда. Науково обґрунтовані принципи і критерії віднесення відомостей до даних типів таємниць відсутні⁷.

Особиста таємниця є невід'ємною властивістю усякої психічно здорової особистості з моменту усвідомлення нею себе в дитинстві і до останньої хвилини життя. Вона ж є ознакою індивідуальності людини й її адекватності суспільству. Особиста таємниця ґрунтується на неповторності кожної людини. Особисту таємницю переважно становлять відомості про ті факти і події, які можуть спотворити образ особистості, в якому вона хотіла б стати перед суспільством. Будівання нормального цивілізованого суспільства є неможливим без старанного правового регулювання захисту особистої таємниці, бо, захищаючи приватну інформацію, держава захищає саму особистість⁸.

Володільцями особистої таємниці можуть бути тільки фізичні особи і то лише ті, яких вона стосується⁹.

Сімейна таємниця — це сукупність інформації з приводу окремих аспектів сімейного життя, якою володіють лише члени сім'ї та, як виняток, спеціально уповноважені особи в силу виконання ними своїх повноважень. Розголошення сімейної таємниці може призвести до заподіяння значної

шкоди її носіям. Сімейна таємниця є родовим поняттям по відношенню до окремих її видів, наприклад, таємниці інтимного життя подружжя. Вона стосується внутрішнього життя окремої сім'ї і не може бути надбанням громадськості. Сама по собі інформація, що становить сімейну таємницю, є специфічною, оскільки до неї відносяться відомості, котрі стосуються сфери приватного життя особистості¹⁰.

У сім'ї особисті таємниці кожного члена «осередку суспільства» стають спільним надбанням. У внутрішніх відносинах доволі складно визначити особистісну приналежність¹¹.

Сутність сімейного правовідношення є такою, що воно завжди включає в себе елемент особистого. Особистий характер властивий для всіх без винятку сімейних правовідносин. Поряд із особистим характером довірливість — додаткова властивість, яка характеризує особливість особистих зв'язків у сімейному праві і вказує на їх відповідність певним принципам та ідеалам. Соціальне значення сімейних відносин є таким, що вони можуть існувати тільки як відносини повного довір'я їх учасників одне до одного¹². В сучасній літературі зустрічаємо також твердження про те, що наявність між суб'єктами сімейних правовідносин особистих, родинних зв'язків не повинна ставити їх у гірше становище щодо інших громадян. Якщо право громадянина, його інтерес порушуються, то вони повинні захищатися суспільством незалежно від ступеню близькості, що пов'язує суб'єктів¹³.

Важко визначитися з одноманітністю регулювання правовідносин у вказаній сфері. Проблема актуалізується, коли виникає «конфлікт» особистої таємниці й сімейної. Можна також поставити собі питання: якщо сімейна таємниця — спільне надбання, то як належить користуватися цим благом?¹⁴

«Конфлікт» особистої та сімейної таємниць виявляється, зокрема, у створенні або зберіганні особистих паперів, які можуть поставити під загрозу спільне надбання — благо сімейної таємниці.

У літературі висловлювалась думка, згідно з якою при певному підході літературний жанр «мемуари» можна оголошувати

ти поза законом, доки не буде погодження з усіма заінтересованими особами. Водночас визнається, що громадянин, володіючи особистою таємницею, має право нею розпорядитися: розкрити членам своєї сім'ї або не утаємничувати в неї¹⁵.

Виникнення «конфлікту» особистої та сімейної таємниць свідчить про те, що в сімейних відносинах немає цілковитого довір'я. Начала сімейних відносин, які стосуються приватного життя особистості та внутрішнього життя «осередку суспільства», суперечать одне одному. Носій особистої таємниці прагне обстояти існування царини життя, на яку не поширюються внутрішні відносини сім'ї. При таких обставинах особиста таємниця члена сім'ї не перетворюється у спільне надбання — благо сімейної таємниці.

Розглянемо проблематику «конфлікту» особистої та сімейної таємниць в контексті створення особистих паперів. Для цього перейдімо до аналізу описаних в літературі відповідних ситуацій.

Прикладом документів, які можуть спричинитися до «конфлікту» особистої та сімейної таємниць, є записки, створені нещасливою у подружньому житті людиною з метою «описати для себе свої переживання». Автор таких записок керувався письменницькою потребою в самоаналізі й звичкою розмовляти на письмі з самим собою. Треба також вказати на специфічну форму виявлення авторської думки, властиву названому літературному творові. Письменник, що створив його, «описував себе, свої жалі, ніби розповідав про них» одній близькій людині — жінці, в яку був закоханий. У своїх записках «він був значно відвертіший — адже вона цього ніколи не прочитає». Виявлення особистих паперів письменника його дружиною призвело до сімейної трагедії¹⁶.

Ще однією категорією особистих паперів, здатних утворити досліджуваній нами «конфлікт», є, з нашого погляду, щоденні записи заміжньої жінки, яка «дотримувалася дівочої звички щодня записувати до інтимного щоденника... усі події свого внутрішнього життя, усі епізоди життя зовнішнього... Змушена обставинами постійно заглиблюватися в себе,... вона відчувала

полегкість і комфорт у таких щоденних зізнаннях». Інтимний щоденник одруженої жінки містив признання в коханні до іншого чоловіка¹⁷.

Незалежно від ставлення автора таких особистих паперів до можливості їхнього опублікування члени його сім'ї та їхні спадкоємці найімовірніше заперечуватимуть проти бажання подати ці документи до прилюдного ужитку. Спроба піднести питання про ознайомлення суспільності з даними творами може викликати протест зазначених осіб. Вони зацікавлені в зберіганні відповідних матеріалів на умовах, які запевнили б їхню недоторканність. З цієї ж причини належні особи можуть противитися намаганням спеціалістів зробити згадані тексти доступними для дослідження. Стремління деяких представників науки та письменства до користування подібними приватними збірками може не знайти підтримки з боку людей, причетних до розгляданих писань. В силу зрозумілих обставин ці люди обстоюватимуть думку, що матеріали, які можуть призвести до «конфлікту» особистої та сімейної таємниць, мають залишитися недоступними для сторонніх, можливо, навіть нікому не відомими. Тож ініціатива зробити такі набутки джерелом наукової і мистецької творчості може викликати негативну реакцію в людських почуваннях названих осіб. Ознайомлення спеціалістів або широких кіл громадянства з даною літературною спадщиною може образити почуття сорому стосовних людей і заподіяти їм моральну шкоду.

Згадані обставини примушують нас звернути увагу на особливості моральної шкоди, спричиненої доступом до відповідної інформації.

Визнання інформації негативною чи позитивною — результат оцінки інформації людиною, а не її характеристика як такої¹⁸. Стосовно інформації може бути так, що шкода виникне внаслідок суб'єктивної її оцінки тим, про кого поширено таку інформацію¹⁹. Однією з найважливіших особливостей моральної шкоди є те, що негативні зміни відбуваються у свідомості людини, і форма їх вираження значною мірою залежить від особливостей психіки потерпілого. Тому визначити наявність

заподіяння моральної шкоди лише за зовнішніми ознаками дуже складно²⁰. Досить складно визначити, в результаті чого буде завдано моральної шкоди: отримання доступу до інформації чи її поширення²¹.

Подані міркування висувають потребу розгляду незвичайно заплутаної проблеми. Маємо на увазі питання про можливість чи неможливість ознайомлення з інформацією, яка спричинюється до конфлікту в сім'ї її творця. На перший погляд здається, що доступ сторонніх осіб до документів, в яких втілена така інформація, є неприпустимим. Це може пошкодити особистим інтересам причетних осіб, принизити їхню честь та гідність тощо. Виглядає, що недопустимість подання подібних матеріалів до публічного відома стоїть поза дискусіями.

При тому треба мати на увазі, що хоч бажання ознайомити громадянство з розглядуваними документами може викликати спротив зацікавленої сторони, саме завдяки своїй суперечній природі такі особисті папери можуть становити особливу наукову, історично-літературну чи мистецьку вартість. Саме з огляду на питоменність досліджуваних документів особам, які виявляють належне зацікавлення, слід надати можливість оцінювати ці матеріали з погляду їхньої громадської ваги, робити їх предметом літературного оброблення або іншим чином використовувати інформацію, яку вони містять в собі. Зокрема, письменник повинен мати право звернутися до особистих паперів по досвід для освітлення внутрішнього життя людини.

Як стверджують дослідники, інтроспективний роман у першій особі однини має багато спільного зі щоденником або книгою особистих спогадів. Хоча художня белетристика, імовірно, постраждала від крайнощів інтроспекції й досліджень авторових власних мистецьких мук, знання внутрішнього життя людини збагатили такими сповідями. Найглибші істини про людську природу, проте, виражені не в формі автобіографії, а в її транспозиції в художню літературу²².

З нашого погляду, дозвіл користуватися відповідними матеріалами може заохотити зацікавлених осіб до мистецького опрацювання зазначеної теми.

Переїдімо до подробиць і бодай побіжно розгляньмо діяльність письменників на полі вивчення внутрішнього життя людини. Візьмемо для прикладу справу написання твору в формі белетризованих особистих паперів. На нашу думку, працю над таким твором можна буде найуспішніше провадити, коли вказані матеріали стануть доступними для дослідників. Завдячуючи своїм властивим прикметам, ці документи можуть створити сприятливий ґрунт для розвитку розглядуваної теми. Вони можуть подати письменникові багато вартісного матеріалу для малювання найскладніших настроїв, найзаплутанішого психологічного життя. На наш погляд, літературні писання, оперті на такі зразки, незрівнянно вище стоять по вірності малюнку від іншого матеріалу з обсягу красного письменства.

Проза, що є небелетристичною, як зазвичай припускається, тримається дійсності ближче, ніж та, яка вигадує історії або створює уявні сюжети. В присутній у великій кількості небелетристичній літературі, що відкидає або ігнорує структуру, читача часто втішає атмосфера легкості та безтурботності й із тим найрідкісніша з усіх позитивних рис у мистецтві писання: природність. У деяких формах небелетристичної прози звивиста уява автора може вдало справити враження свободи і відповідності життю, недосягне через більш дбайливо оздоблений роман²³.

Недаремно деякі письменники писали свої твори в формі особистих паперів. Вони прагнули наблизити свої писання до небелетристичної прози з огляду на її властивості. Ця справа знаходить тривкий ґрунт в історії світової літератури.

Наглядний зразок стилізації особистих паперів, що має велику художню вартість й цікавість щодо психологічних переживань, дають «Любовні листи португальської черниці».

Цей пам'ятник літератури відзначається глибиною і тонкістю думки, вражає правдивістю свого внутрішнього змісту, дає цікавий малюнок духовного життя людини. З ним пов'язана літературна загадка, яка досі викликає запеклі суперечки. Книгу становлять п'ять листів, які черниця-португалка, зваблена і покинута французьким офіцером, посилає з монастиря

своєму коханому. Правдивість життєвої історії, відбитої в листах, посвідчена документами. Цілком можливо, що сучасникам були відомі справжні листи португальської черниці. Однак є всі підстави гадати, що той варіант листування, який було видано під назвою «Португальські листи», являє собою оригінальний художній твір французького письменника XVII століття Гійєрага²⁴.

Як бачимо, дуже довгий час учені вважали «Любовні листи португальської черниці» за пам'ятки особистих переживань, а часом не маємо на це однакового погляду ще й тепер. В деяких колах ще до цього часу поширене таке уявлення, ніби то «Португальські листи» становлять собою вияв особистих дум і настроїв. Вже тепер ясно для багатьох, що це уявлення в значній мірі помилкове. В теперішній час більша частина вчених є тої думки, що це радше продукт фантазії, ніж спогад про пережите.

Коли візьмемо під розвагу, що в названому творі так гарно виявилось психологічне розуміння жіночої душі, так живо виступає в ньому постать покинутої жінки, ми мусимо прийти до переконання, що за підвалину для нього стали оригінальні особисті папери. Під впливом таких взірців письменник написав літературний твір, який звертає на себе увагу вірністю й безпосередністю. Згадані якості твору залежать в значній мірі від того першоджерела, яким користувався митець. Це треба приписати тій обставині, що авторка розгляданих листів зробила на митця особливе враження, надихнувши йому дещо зі своєї творчості.

Отже, ми вважаємо, що використання належних матеріалів дає красному письменству цікаві імпульси і відкриває широкі перспективи. На підставі досліджуваних рукописів митцеві вдасться докладно представити образ внутрішнього життя людини.

Літературна діяльність в царині вивчення людської природи промощує також дорогу для роботи над документальним романом. Ця робота може принести чималі наукові й мистецькі досягнення при умові опертя названого твору на відповідний

джереловий матеріал. Видається правдоподібним, що характеристичні риси писань, які стануть за основу для створення названого художнього документу, визначатимуть його велику суспільну вагу.

З огляду на зазначене доходимо до висновку, що змагання зробити розгляданий доробок доступним для наукових і літературних дослідів заслуговує на особливу увагу. Особисті папери, які самим своїм існуванням викликають «конфлікт» особистої та сімейної таємниць, можуть прислужитись до художнього вивчення внутрішнього життя людини.

Такі особисті папери можуть містити в собі також цінні історичні відомості. Тож ще одним аргументом на користь подання досліджуваних нами особистих паперів до відома загалу є можливість заповнити наукову прогалину.

У Німеччині архіви та бібліотеки активно збирають нові історичні свідчення. Мета відповідного проекту — зберегти приватні історії для нащадків. Вчені, архіваріуси та військові історики працюють з людьми, які роблять надбанням громадськості спогади своїх батьків або діусів про Першу світову війну. Ці документи живлять галузь науки, яка з'явилась в останні роки. Вона вивчає менше політико-військові аспекти Першої світової війни, а більше соціально-культурні нюанси²⁵.

Виходячи з наведених фактів та міркувань, ми маємо право гадати, що в деяких випадках доступ до документів відповідної категорії повинен бути дозволений. На основі розглянутого матеріалу можна би вже дещо певного сказати про необхідність ознайомлення з належною інформацією, коли б не друга важлива проблема, а власне неприхильне ставлення деяких дослідників до особистих паперів.

Від вирішення питання про значення особистих паперів для науки й письменства залежить розв'язання низки принципових теоретичних питань. Ідеться про те, чи можна такі твори виключати з обсягу літератури, чи можна й наскільки саме довірливо ставитися до інформації, втіленої в таких творах, і чи можна такий матеріал зробити доступним до загального вжит-

ку тих, які цікавляться «людськими документами», як історики, психологи, діячі культури тощо.

Після цих коротких зауважень звернемося до питання, що має велику вагу в справі дослідження особистих паперів взагалі та особистих паперів «конфліктного» характеру — це питання про значення щоденників. Проаналізуємо коротко і побіжно основні твердження одного з вчених, що ставився досить скептично до творів такого роду.

Щоденник, не призначений для надрукування, є документом, що хибує на внутрішню психологічну недостовірність. До ведення щоденників надзвичайно охочі молоді люди. Замість тверезої правди фактів малюється марево перебільшених надій і передчасних розчарувань. Якщо не було категоричного розпорядження того, хто писав про те, щоб щоденник його було оголошено до загального відома, він зовсім не повинен підлягати друкуванню ні з боку спадкоємців, ні, тим більше, за розпорядженням сторонніх осіб. Якщо лист є по суті заміна особистої розмови, то щоденник є розмова людини з самою собою. Треба ж хоч в цій таємній царині дати їй спокій, коли вона сама не виявляє бажання поділитися наріканням своєї душі і сповіддю перед самою собою з гулящою юрбою і пустити кожного охочого залазити до неї в душу²⁶.

Подані міркування видаються нам дискусійними. Звернімо увагу на думки деяких дослідників з приводу причин, які спонукають людей писати щоденники.

Є якась душевна тривога, є якийсь стан душевної кризи, які можуть привести людину до необхідності писати щоденники. Потрібен якийсь вихід зі скрутного становища в житті (труднощі в спілкуванні зі своїми колегами, самотність у своїй власній сім'ї і нерозуміння). Потрібно знайти співрозмовника. Це потреба звертатися до самого себе. Це спроба звернутися до якогось читача. Виявившись душевно самотньою, людина не стала все ховати в собі, а виплеснула в щоденниковий текст. Відкрито значну сферу її духовного життя²⁷.

З нашого погляду, навіть за відсутності розпорядження автора щоденника про подання його записів до загального відома

відмова в надрукуванні згаданого документа не завжди видається правомірною. Душевна самотність викликає в людині жадобу знайти співрозмовника. Людина почуває потребу в розкритті свого духовного життя. Вона вдається до письма, не знаходячи навколо себе осіб, здатних вислухати її щиросердну розповідь. Ми вважаємо, що за таких обставин щоденник може бути не лише спробою зберегти пам'ять про події та людей, а й намаганням донести свідчення про них до майбутнього читача. На нашу думку, цей факт доводить можливість надрукування щоденника при наявності відповідного інтересу.

Упередження проти щоденників та приватних записок, які не призначалися до друку, виявляється також у протиставленні названих документів мемуарам. Наведемо приклад такого підходу, обстоюваного одним із вчених.

Від щоденників і приватних записок, що не призначалися до надрукування, треба відрізнити мемуари. Безсумнівно, що мемуари, які становлять дуже часто дійсно цінний історичний матеріал, за самою властивістю свого походження є не чим іншим, як літературним твором, до якого повинні бути застосовані всі загальні правила про авторське право і про його законні обмеження²⁸.

Подані твердження, що торкаються питань цінності особистих паперів і можливості їхнього опублікування, виглядають дискусійними. Перейдімо до поглядів інших дослідників на ці питання.

Деякі мемуари, безсумнівно, історичні. У цьому завдання цієї мемуаристики, в якій немає ані найменшої сповідальності, самопізнання. Однак в мемуарній літературі існує й зовсім інше явище — усна оповідь, яку людина через брак слухачів переклала в зошити. Людина, яка береться за перо, як правило, уявляє собі читача свого майбутнього твору, свою аудиторію. Лев Миколайович Толстой говорив, що кожна людина має змогу написати хорошу книжку або хоча б цікаву книжку про саму себе²⁹.

З нашого погляду, такою книжкою можуть бути і щоденники людини, її приватні записки, листи тощо.

Автобіографічні твори можуть набувати численних форм, від інтимних писань, створених протягом життя, що були не обов'язково призначені для опублікування (включаючи листи, щоденники, журнали, мемуари і спогади) до офіційної автобіографії¹³⁰.

Отже, спираючись на наведені вище дані та останні ці міркування, ми дійшли до пересвідчення, що не лише мемуари, але й приватні записки та щоденники можуть становити матеріал, цікавий як з літературного, так і історичного погляду, не вважаючи на те, що згадані папери, можливо, не призначалися ані до друку, ані для широкого вжитку.

З нашого погляду, щоденник не завжди є «розмовою... з собою», «таємною цариною», документом, який своєю природою свідчить, що людина, яка створила його, «не виявляє бажання... пустити кожного охочого залазити до неї в душу». Не тільки твори, що належать до мемуарної літератури, а й щоденник, невідправлений лист можуть бути усною оповіддю, яку людина через брак слухачів вирішила переказати на папір. Не можна погодитися з твердженням, що особа, яка береться писати щоденник, «а пріорі» вважає ознайомлення з ним за втручання в сферу інтимного. Коли людина відмовляється «ховати в собі» значну сферу свого духовного життя, коли вона прагне відкрити її, зокрема через написання автобіографічного твору, вона зважає на можливість подання її писань до загального відома. Повіряючи паперові свої задушевні думки, людина не може не уявляти собі своїх читачів або слухачів. Віддавна відчувається потреба ці небуденні зразки культури зробити доступними ширшим колам освіченої суспільності.

Тепер перейдемо до характеристики листів і подамо думки одного з дослідників. Він вирішує питання про можливість опублікування названих особистих паперів дуже обережно; це пояснюється його поглядами на документи, в яких відбивається інтимна сторона людського життя.

Не можна, звичайно, заперечувати, що і в щоденнику можуть бути ліричні місця, що і в листах знаходить собі місце сміливе буяння фантазії; але все це трапляється як виняток і

має, так би мовити, цілком інтимний характер. Головний зміст листів і щоденників — події особистого життя і дані, почерпнуті з поточної дійсності та ще й, здебільшого, цікаві лише для того, хто пише або його кореспондента³¹. Листи нареченого до нареченої, яка стала потім його дружиною, матері до дочки, сина до батька дуже часто містять в собі свого роду сповідь, розкриття таємниці якої можна допустити лише тоді, коли це не може зачепити, уразити або збурити нічий особисті почуття. Важко переконати себе в тому, що листування подружжя, яке передувало, наприклад, розлученню — листування з приводу усиновлення, яке часто містить в собі найінтимніші покази про походження усиновлюваного, — чи передсмертні листи самогубця, ім'я якого оголошується, до своїх близьких, — або, нарешті, написана сльозами і кров'ю серця сумна оповідь про відкинута, знеславлене або ошукане кохання — що не призначалися до того для надрукування, можуть становити цінну літературну або історичну пам'ятку. Немає сумніву, що для нездорової цікавості читаючої публіки такі листи можуть становити ласу принаду, а вбогому творчістю літературному ремісникові — подати готовий матеріал для сенсаційних оповідань, з прозорими натяками на дійсних осіб. Є листи, в яких дані безсумнівного історико-літературного або наукового інтересу перемежаються з відомостями і міркуваннями суто-особистого і сімейного характеру. В цьому випадку не можна не надати морально заінтересованим особам дати дозвіл на надрукування тільки того, що має не виключно суспільне значення³².

Ми вважаємо, що вивчення інтимної сторони людського життя, відбитої в особистих паперах, може мати важливе значення.

Це можна потвердити на матеріалі листів солдатів царської армії, які билися на полях Першої світової війни. Історик, який вибирав виписки з них із матеріалів військово-цензурних відділень, наголошував на важливості «амурної» теми і проблеми взаємовідносин статей у військово-польових умовах і в тилу. Без вивчення цього предмету наші уявлення про суспіль-

ство царської Росії напередодні революції будуть неповноцінними. У звітах військово-цензурних відділень належало, зокрема, реєструвати «відомості, які не підлягають оголошенню», що містяться в листах солдатів й ілюструвати їх виписами з листів. Цензори, які здійснювали перлюстрацію, мусили відображати «амурні» сюжети. «Амурні» питання становили найважливішу частину настроїв солдатів. Військовий досвід — це поява певного запиту на особистісне глибоко інтимне ставлення, чого не було до війни. З'явилася певна потреба в коханні. З'являється тенденція солдатів по-новому побудувати відносини з жінкою у власній сім'ї, яка залишилася в тилу. Солдат хотів перебудувати ці відносини на особистісній або навіть любовній хвилі. Солдат-селянин хотів піти з фронту, хотів повернутися додому, побудувати сім'ю нову, сім'ю молоду. Для цього потрібно було розбити традицію, яка існувала на селі. Молоді люди, фронтовики, у яких з'явився воєнний досвід і новий погляд на питання і відносини статей, прагнули вдома реалізувати свої очікування, в тому числі і в шлюбній площині. Це призводило до глибоких соціальних змін³³.

Відомості й міркування особистого і сімейного характеру, як такі, можуть становити безсумнівний науковий інтерес.

Відповідні матеріали треба зробити доступними для ширшого кола читачів, у першу чергу для істориків і любителів історії, бо питання, порушені в них, ще й далі актуальні і потребують розважань, громадської дискусії.

Підсумовуючи коротко подані міркування, ми бачимо, що особисті папери представляють дійсно цінне придбання в ділянці загальнолюдської культури. Дозволимо собі навести тут витяг з роману І. Буніна «Життя Арсеньєва». «Вещи и дела, еще не написанныи бывають, тмою покрываються и гробу беспмятства предаются, написанныи же яко одушевленнии...»³⁴.

Особисті папери є безперечно дуже цікавими психологічними документами, що зображують людські почування вірно і правдиво. В особистих паперах фактично стирається межа між літературною або історичною пам'яткою й найінтимнішою сповіддю, а це спонукує до переосмислення значення особи-

стого. Діяльність людської природи в царині створення особистих паперів виявляє ті протилежності, що в своїй єдності і складають людину.

При тому слід пам'ятати, що проблема «конфлікту» особистої та сімейної таємниць, розглядана крізь призму відповідних особистих паперів, не обмежується до написання текстів.

Інший приклад змалює нам другу рису характеристики досліджуваних матеріалів. Це — листи, отримувані жінкою за дівочтва від коханого й заховані від немилого чоловіка. Цікаво зазначити, що причиною переховання згаданих листів є не боязнь докорів, погроз чи розлучення, а страх перед знищенням або «оскверненням» особливо дорогої речі, яка зберігається з пошаною й любов'ю³⁵.

Поданий приклад показує, що особисті папери можуть спричинитися до «конфлікту» особистої та сімейної таємниць не тільки в сім'ї їхнього автора, але й в сім'ї їхнього хранителя. До речі зауважимо, що моральні норми, почуття сорому чи суспільна думка можуть взагалі не фігурувати як чинники, що впливають на ступінь закритості приватного життя. Людина може не вважати відомості, які становлять її особисту таємницю, за такі, що спотворюють в очах суспільства її образ. Вона може просто прагнути приховати від членів своєї сім'ї певну інформацію.

Варто при цьому звернути увагу ще й на такий факт. Особисті папери можуть містити інформацію про внутрішнє життя сім'ї їхнього автора чи хранителя. Проте з цілої низки міркувань ми не можемо цілком пристати на думку, що ознайомлення з документами цієї категорії треба розглядати під кутом розкриття сімейної таємниці. Ми обстоюємо право людини-автора чи людини-хранителя на особисту таємницю, що втілюється в її особистих паперах і перебуває поза впливом сімейної таємниці. Особисті таємниці кожного члена «осередку суспільства» не завжди стають спільним надбанням. Як вже зазначалося, громадянин, володіючи особистою таємницею, має право не утаємничувати в неї членів своєї сім'ї. З нашого погляду, такий підхід може бути виправданим у випадку, коли

людина опинилася в насильницькому шлюбі й удається до написання або зберігання особистих паперів як засобу втечі від дійсності. У разі, якщо право громадянина розпорядитися своєю особистою таємницею порушується членами його сім'ї, воно повинно захищатися суспільством незалежно від ступеню близькості, що пов'язує суб'єктів.

На підставі того, що було сказано, питання про необхідність ознайомлення з «конфліктними» особистими паперами, нам здається, треба вважати за розв'язане в виразно позитивному розумінні. Можемо з певністю твердити, що в інтересі поступу культури, в інтересі полагодження суспільних питань треба зробити доступними для вжитку той рід цінностей, які закриті «конфліктом» особистої та сімейної таємниці.

З нашого погляду, посприяти розв'язанню проблем, пов'язаних із ознайомленням з особистими паперами, що спричинюються до «конфлікту» особистої та сімейної таємниць, можуть такі заходи:

- у разі, якщо право громадянина розпорядитися своєю особистою таємницею порушується членами його сім'ї, воно повинно захищатися суспільством незалежно від ступеню близькості, що пов'язує суб'єктів;

- пропонується визнати, що людина-автор чи людина-хранитель має право на особисту таємницю, яка втілюється в її особистих паперах і перебуває поза впливом сімейної таємниці; це правило повинно діяти навіть у разі, якщо названі документи містять інформацію про внутрішнє життя сім'ї їхнього автора чи хранителя;

- пропонується визнати, що особисті папери представляють цінне придбання в ділянці загальнолюдської культури; цей матеріал треба зробити доступним до загального вжитку тих, які цікавляться «людськими документами», як історики, психологи, діячі культури тощо;

- пропонується розробити програму збереження приватної документальної спадщини. Програма повинна заохотити власників манускриптів передавати для громадського вжитку їхнє рукописне майно до бібліотек та архівів на довічне збережен-

ня. Відповідні заклади та установи повинні дати сприятливі умови для наукових дослідів над рукописним матеріалом.

1. *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. 5-ге вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2013. Т. I. С. 509-510.*
2. *Клімовський С. С. Право на особисті папери: цивільно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2015. 20 с.*
3. *Ясечко С. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення права на інформацію: монографія. Харків: НикаНова, 2013. С. 160.*
4. *Фатьянов А. А. Тайна как социальное и правовое явление. Её виды // Государство и право. 1998. № 6. С. 5.*
5. *Ясечко С. В. Цит. праця.*
6. Там само. С. 159.
7. *Алферов О. Л., Фатьянов А. А. Тайна и право (основные системы ограничений на доступ к информации в российском праве) // Соц. и гуманитар. науки. Отеч. и заруб. лит. Сер. 4. Государство и право: РЖ / РАН. ИНИОН. 2001. № 2. С. 124-127. Реф. кн.: Фатьянов А. А. Тайна и право (основные системы ограничений на доступ к информации в российском праве) / Моск. гос. инж.-физ. ин-т (техн. ун-т). Москва, 1998. 285 с.*
8. *Фатьянов А. А. Цит. праця. С. 14.*
9. *Ясечко С. В. Цит. праця. С. 83.*
10. *Ватрас В. А. До питання про право на сімейну таємницю // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2002. № 2. С. 94-95.*
11. *Романовский Г. Б. Проблемы соотношения прав на личную и на семейную тайну в Конституции России и европейской правозащитной практике // Проблемы здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції (м. Хмельницький, 12 жовтня 2007 року): науково-практичний стіл: збірник тез наукових повідомлень учасників / ред. кол.: Білоусов Ю. В., Бобрик В. І. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. С. 43.*
12. *Чурніта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: монографія. Київ: Алерта, 2016. С. 62.*
13. Там само. С. 101.
14. *Романовский Г. Б. Цит. праця. С. 43.*
15. Там само. С. 43-44.
16. *Роллан Р. Жан-Кристоф: роман. Т. 2; пер. с франц. Н. Касаткиной, В. Станевич, С. Парнок, М. Рожицкой; примечания И. Лилеевой. Москва: Художественная литература, 1970. С. 347.*
17. *Д'Аннунціо Г. Насолода: роман; пер. з італ. В. Й. Шовкуна; передм. та прим. О. Є.-Я. Пахльовської; худож.-оформлювач Г. В. Кісель. Харків: Фоліо, 2014. С. 203, 240.*
18. *Ясечко С. В. Цит. праця. С. 127.*
19. Там само. С. 129.
20. Там само. С. 185-186.
21. Там само. С. 187.
22. *Peure Henri M. Nonfictional prose // Encyclopædia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/nonfictional-prose/Other-forms>.*
23. *Ibid.*
24. *Державин К., Брандао О. Португальская литература // Литературная энциклопедия: в 11 т. 1929–1939. Т. 9. Москва:*

ОГИЗ РСФСР, Гос. ин-т. «Сов. Энцикл.», 1935. Стб. 156–167. Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор». URL: <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclor/le9/le9-1561.htm>; Михайлов А. Д. Португальские письма // Краткая литературная энциклопедия / гл. ред. А. А. Сурков. Москва: Сов. энцикл., 1962-1978. Т. 5: Мурари — Припев. 1968. Стб. 902. Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор». URL: <http://feb-web.ru/feb/kle/kle-abc/ke5/ke5-9021.htm>; *Vunner Ю. Б.* Проза 60–70-х годов XVII в. // История всемирной литературы: в 8 т. Москва: Наука, 1987. Т. 4. С. 164–172. Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор». URL: <http://feb-web.ru/feb/ivl/vl4/vl4-1642.htm>; Atkinson, William C. Portuguese literature / William C. Atkinson, Norman Jones Lamb and Others // Encyclopædia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/Portuguese-literature/The-17th-century-and-the-Baroque#ref989570>. **25.** *Гьотц Биприм*, Захар Бутирський, Тетяна Бондаренко. Як історична наука виграє від інтернету // Deutsche Welle. Культура й стиль життя. URL: <http://www.dw.com/uk> як-історична-наука-виграє-від-інтернету/a-15721761 **26.** *Кони А. Ф.* Об авторском праве на письма и дневники // Новый энциклопедический словарь: в 29 т. / под общ. ред. поч. акад. К. К. Арсеньева. Санкт-Петербург: Брокгауз-Ефрон, 1911. Т. 1: А-Александр Михайлович. Стб. 357-359. **27.** *Тольц В., Юрганов А.* Тайный дневник академика С.Б.Веселовского // Радио Свобода. Программы. История и современность. Разница во времени. Запис радіофіру від 26 червня 2001 р. URL: <http://archive.svoboda.org/programs/TD/2001/TD.062601.asp> **28.** *Кони А. Ф.* Цит. праця. С. 357. **29.** *Тольц В., Кривошеин Н.* Блаженный Августин в ГУЛАГе // Радио Свобода. Программы. История и современность. Разница во времени. Запис радіофіру від 10 липня 2001 р. URL: <http://archive.svoboda.org/programs/TD/2001/TD.071001.asp> **30.** *The Editors of Encyclopædia Britannica.* Autobiography // Encyclopædia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/autobiography-literature>. **31.** *Кони А. Ф.* Цит. праця. С. 354. **32.** Там само. С. 356-357. **33.** *Тольц В., Асташов А., Булдаков В.* «Любить по-русски»: (Любовь и секс на полях Первой мировой войны сквозь призму военной цензуры) // Радио Свобода. Программы. История и современность. Разница во времени. Запис радіофіру від 1 березня 2000 р. URL: <http://archive.svoboda.org/programs/TD/2000/TD.030100.asp> **34.** *Бунин И. А.* Жизнь Арсеньева. Повести и рассказы / сост. и вступ. ст. А. А. Саакянц; Ил. Е. И. Дергилевой. Москва: Правда, 1989. С. 49. **35.** *Ромэн Жюль.* Собрание сочинений: в 4 т. Т. 4. Кн. 1: Люди доброй воли: Шестое октября. Преступление Кинэта: Романы / пер. с франц. И. Мандельштама, М. Левберг. Москва: ТЕРРА, 1994. С. 343, 577.

Sofiuk Taras. The right to acquaintance with personal papers: the problem of the «conflict» between the personal secret and the family secret

The purpose of the research is the consideration of the «conflict» between the personal secret and the family secret in the context of creation and storage of personal papers.

The research revealed that the «conflict» between the personal secret and the family secret can express itself in the creation or storage of personal papers that can threaten the family secret.

The problems of the «conflict» between the personal secret and the family secret in the context of creation of personal papers are considered. The features of the moral harm caused by the access to the relevant information are also considered.

The problem of the access to the information that can cause the conflict in the family of its creator is analyzed. The creative activity of writers in the sphere of the literary investigation of human inner life is considered.

The research revealed that the acquaintance with personal papers, the existence of which causes the “conflict” between the personal secret and the family secret can stimulate the literary investigation of the human inner life.

The problem of the significance of the personal papers to science and literature is considered. The research revealed that not only memoirs, but also private notes and diaries can be of significant scientific, historical and artistic value in spite of the fact that the mentioned papers, perhaps, weren't intended neither for the publication, nor for broad acquaintance. The research also revealed that in some cases the ethical standards, sense of shame or public opinion play no significant role in influencing a degree of closing of the private life.

The research revealed that the studying of the intimate side of the human life reflected in personal papers can be of scientific significance. The research also revealed that the information of personal and family character per se can be of undoubted scientific interest.

In case the right of the citizen to dispose his or her personal secret is violated by the members of his or her family, it has to be protected by society regardless of the degree of proximity which connects subjects.

It is proposed to recognize that the person the author or the person the keeper has the right for a personal secret which is embodied in his or her personal papers and is out of influence of a family secret; this rule has to work even in case the mentioned documents contain information on inner life of the family of their author or keeper.

It is proposed to recognize that the personal papers represent a significant acquisition in the sphere of the human culture. This material should be made available to general acquaintance.

It is proposed to develop the program of preservation of private documentary heritage. The program has to encourage owners of manuscripts to transfer their

hand-written property to libraries and archives for public use. The relevant institutions have to create favorable conditions for scientific researches on hand-written material.

Keywords: personal papers; private life; secret; personal secret; family secret; the «conflict» between the personal secret and the family secret; acquaintance with information; nonfictional prose; diary; private notes; memoirs; autobiographical works; letters.

УДК 347.919.7; 347.939.3

А. О. ЛЕСЬКО

ПРАВО НА ПУБЛІЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ ЯК ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЇ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Наведено результати дослідження питання реалізації права особи на публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом, який вирішує спір щодо її прав та обов'язків цивільного характеру. На підставі аналізу новел ЦПК України щодо розгляду справ у спрощеному провадженні у системному тлумаченні в рішеннях ЄСПЛ права особи на публічний розгляд справи, зроблено висновки щодо можливості вирішення справ цивільної юрисдикції без проведення публічних слухань і тих, які вимагають обов'язкового усного судочинства.

Ключові слова: право на справедливий суд; публічний розгляд справи; спрощене провадження; усне судове провадження; письмове судове провадження.

Лесько А. А. Право на публичное рассмотрение дел как соблюдение гарантии справедливого судебного рассмотрения

Приведены результаты исследования вопроса реализации права человека на публичное рассмотрение дела независимым и беспристрастным судом, который решает спор относительно его прав и обязанностей гражданского характера. На основании анализа новел ГПК Украины по рассмотрению дел в упрощенном производстве в системном толковании в решениях ЕСПЧ права человека на публичное рассмотрение дела, сделаны выводы о возможности разрешения дел гражданской юрисдикции без проведения публичных слушаний и тех, которые требуют обязательного усного судопроизводства.